

UKÁZKA SEMINÁRNÍ PRÁCE HODNOCENÉ PLNÝM POČTEM BODŮ

Téma: Výchova v rodině jako jeden z faktorů vývoje osobnosti

Název: Vplyv rodinného prostredia na agresívne chovanie a delikvenciu mládeže

Vo svojej práci sa zameriam na rodinný aspekt agresívnych porúch chovania u detí. Agresia je často považovaná za techniku, prostredníctvom ktorej sa jedinci vyrovnávajú s náročnými životnými situáciami. K náročným životným situáciám sú priradované konflikty, frustrácie a stresy. Agresia býva najčastejšie spojená s frustráciou. O frustrácii hovoríme všade tam, kde jedinec naráža na vážnu prekážku pri uspokojovaní niektorej dôležitej potreby, ktorú nemože prekonať alebo odstrániť. Často diskutovaným problémom je otázka, nakoľko je agresia vrodená a nakoľko je získaná. Táto otázka nie je zatiaľ uzavretá, ale väčšina autorov sa skor prikláňa k tomu, že pre vysvetlenie ľudskej agresivity sú dôležitejšie vplyvy prostredia ako genetické faktory. Agresívne chovanie detí sa prisudzuje týmto faktorom: nízka socioekonomická úroveň rodiny, rodinné nezhody, početnosť rodiny, strata, alebo odlúčenie od jedného z rodičov, delikvencia rodičov, dedičné predispozície k určitému druhu ochorenia. (Bařinová, 2001) Podiel rodiny na delikvencii mládeže možme chápať z roznych hľadísk, napr. z hľadiska funkcie rodiny, štruktúry a konštelácie vzťahov v rodine, komunikácie, integrácie rodinného systému, z hľadiska výskytu patologických javov v rodine. Význam rodiny spočíva v jej úlohe korigovania chovania dieťaťa podľa určitých noriem, prostredníctvom ktorého by malo pri správnom vývoji dojsť k zvnútorneniu týchto noriem tak, aby dieťa svoje chovanie neskor kontrovalo a regulovalo samo. Rodina má v živote človeka nezastupiteľný význam. Rodinnej výchove je prisudzovaný najväčší podiel na nedostatkoch v chovaní detí a mladých ľudí. Keď zlyhá niektorá z jej funkcií, odrazí sa to na chovaní a celej osobnosti jedinca mnohokrát i v priebehu celého života. Čím dlhšie nežiaduci vplyv rodiny trvá, a čím je ovplyvňovaný jedinec mladší a tvárnejší, tým je účinok tohoto nežiaduceho vplyvu hlbší.

Štúdie delikventne jednajúcich mladistvých založené na ich popise rodinného prostredia ukazujú rodinné prostredie priestupníkov zákona ako chladné, s minimom rodičovského

záujmu o deti. Rodičia sú deťmi charakterizovaní ako pasívni, či odmietaví., nezainteresovaní na potrebách dieťaťa. V takýchto rodinách je pravdepodobnejšie, že sa u dieťaťa vyvinie neistá väzba k rodičovi a tým pádom i k svetu dospelých. (Matoušek, Kroftová, 1998)

Odmietanie, nezáujem, nevšímavosť, ľahostajnosť rodičov je jeden z najvýznamnejších faktorov, ktoré prispievajú ku vzniku agresívnej poruchy chovania u detí. Podľa Langmeiera a Krejčírovej (1998), sa odopieranie emočnej opory, psychologická nedostupnosť, ignorovanie pokusov o interakciu („daj mi pokoj“, „nemám čas“, „neotravuj“) považuje za psychické týranie, ktoré nepochybne vedie k vážnemu narušeniu psychického vývoja. Dieťa, ktoré pociťuje nelásku, nevšímavosť a nedostatok starostlivosti tých, ktorých má rado, má podľa Dytrycha a kol. (1995), často tendencie reagovať agresívne, razantne si presadzovať svoje, provokovať svojim vystupovaním dospelých i vrstevníkov. Ziemská (1973) na základe svojich doterajších psychologických výskumov a vlastného klinického materiálu dochádza k záveru, že agresia u detí je následok negatívnych postojov, ktoré možno stručne označiť ako citový odstup voči dieťaťu. Tento odstup sa prejavuje tak, že rodič dieťa odmieta, odháňa, vyhýba sa mu, neakceptuje ho. Bottenberg (1975) uvádza, že existuje pozitívna korelácia medzi prejavenu spontánnou agresiou, nabitou afektom, ktorá sa prejavuje ako násilné činy a odmietavým štýlom násilia v rodine. Berkowitz (1962) súdi, že nemusí ísť o odmietnutie v aktívnej forme, k vytvoreniu agresívnych tendencií stačí, keď rodič dieťaťu venuje relatívne malý záujem a pozornosť. Analýza závislosti medzi agresívnym chovaním detí a výchovnými postojmi ich rodičov, ktorú uskutočnili Brzozowski (1988) a Wolinska (2000), preukázala, že intenzita prejavenej agresie skúmaných jedincov, tak, ako ju sami popisujú, je spojená skor s postojom citového odstupe a kontroly ako citovej blízkosti a autonómie. Ako uvádzajú Langmeier a Matějček (1968), dieťa v útlom veku má byť vychovávané v ovzduší citovej vrelosti a má byť pripútané k matke (alebo k náhradnej materskej osobe) intímnym a trvalým afektívnym zväzkom, ktorý je pre oboch zdrojom uspokojenia a radosti. Keď má dieťa nedostatok tohoto citového puta vedie k rade porúch duševného zdravia. Bowlby, Spitz a Goldfarb vyzdvihovali hlavne ťažké následky dlhotrvajúcej deprivácie, jej ťažký priebeh, trvalosť a hlboký zásah do osobnosti., ktorá sa v takomto prípade formuje na úrovni oneskorenej a odchýlenej v zmysle „psychopatického“ bezcitného charakteru, delikventných sklonov, alebo aj psychózy

Riziková pre vznik agresívnej poruchy chovania je tiež príliš tvrdá výchova zahŕňajúca agresívne chovanie rodičov voči svojmu dieťaťu. Príliš časté a tvrdé uplatňovanie telesných trestov nie je účinné a naopak často posiluje chovanie, ktorému má povodne zabrániť. Dieťa

sa vlastne učí agresívnemu spôsobu chovania jako dovolenému a prijateľnému (Matoušek, Kroftová, 1998). Najmä prísne trestanie dieťaťa sa môže stať vzorom jeho vlastného budúceho agresívneho chovania – identifikácia s agresorom. U týchto detí existuje vysoká pravdepodobnosť použitia agresívnych praktík voči svojim budúcim deťom a vysoká pravdepodobnosť agresívneho chovania celkovo voči okoliu. Pretože deti sa učia tým, že pozorujú a napodobňujú svojich rodičov a preberajú od nich určité vzorce chovania. Výsledkom procesu napodobňovania chovania rodičov súformy reagovania na obtiažne situácie. Podľa Matouška a Kroftovej (1998) je tvrdá disciplína zahŕňajúca agresívne chovanie rodiča voči dieťaťu častejšia v rodinách, v ktorých sa deti chovajú delikventne. Dieťa sa v takomto prostredí učí agresivite ako dovolenému spôsobu jednania.

Telesný trest predstavuje riziko pre vývoj osobnosti dieťaťa, pretože ho učí násiliu, ničí istotu pocitu bezvýhradného prijatia, je príčinou úzkosti a očakávania ďalšieho útoku, vyvoláva v dieťati zlobu, rozčúlenie a hnev, ktoré spúšťajú túžbu po pomste a vedie ich k popieraniu pocitov. Programuje dieťa k akceptácii nelogických argumentov, znižuje jeho citlivosť a súcitu, učí ho, že si nezaslúži rešpekt, a že sa k dobru dopracuje trestom, učí dieťa, že sa trápenie ignoruje a že trest a násilie môžu byť prejavmi lásky. (A. Millerová, 1994)

Bandura a jeho spolupracovníci (1963) uskutočnili ako prví výskum, v ktorom ukázali rolu sociálneho učenia pri vyvolávaní agresie. Pohľad na agresívne jednanie druhých obvykle posilňuje tendenciu k agresii u pozorujúceho dieťaťa. Najsilnejšie posobia rodinné vzorce – „agresívne deti vyrastajú v agresívnych rodinách“. Jednanie rodičov, ako je bitie alebo nadávanie sa pre dieťa stane modelom agresie. Výskum ukázal, že formovanie agresívneho spôsobu jednania mládeže v náročných situáciách podporujú spoločenské a rodinné faktory. Ukázalo sa, že jedným zo zdrojov je posobenie rodičov tiež používajúcich agresívnu stratégiu jednania.

Matoušek a Kroftová (1998) uvádzajú, že dlhodobými výskumami Snydera a Pattersona (1987) je dnes dostatočne potvrdené, že v rodinách delikventne sa chovajúcich adolescentov je výchovný štýl rodičov nekonzistentný- raz dieťa za priestupok trestajú vehementne, inokedy ho za to isté netrestajú. Bolo tiež zistené (Matějček, 1992 : 56), že agresivita sa u detí objavuje najmä vtedy, ak menia rodičia výchovnú techniku z extrémne povolujúcej v niektorých prípadoch na extrémne trstajúcu v iných prípadoch.

Vážne psychické krízy u dieťaťa môžu spôsobiť aj rozpory v rodine, nesúlad medzi rodičmi a najmä medzi rodičmi a deťmi.

Deti vyrastajúce v prostredí, kde je mnoho konfliktov medzi rodičmi a súrodencami, môžu mať aj väčší sklon k delikvencii ako deti, ktoré vyrastajú v pomerne kludnom rodinnom prostredí. Z konfliktného prostredia dieťa uniká radšej napríklad do party. Posobením konfliktného rodinného prostredia sa dieťa učí konfrontačnému riešeniu problémov a ťažkostí a toto ďalej praktikuje vo svojom živote ako správne (Matoušek, Kroftová, 1998)

Rizikovým faktormom pre dieťa je nepochybne i neprítomnosť rodičovského faktoru v rodine. V rodine delikventne sa chovajúcich mladých ľudí chýba najčastejšie otec a to vinou rozvodu, alebo kvoli tomu, že s matkou nikdy nezačal žiť. Chlapcovi potom chýba vzor, s ktorým by sa mohol identifikovať a dievčaťu chýba model mužského chovania, deti oboch pohlaví postrádajú druhý (špecifický) zdroj opory a druhú (špecifickú) autoritu. (Matoušek, Kroftová, 1998).

Je dokázané, že na vzniku agresívneho a delikventného chovania má zásadný podiel rodinné prostredie. Poruchy chovania u detí a mladistvých vyplývajú z nevhodného výchovného posobenia, napríklad zanedbávaním, citovou depriváciou alebo telesným trestaním detí.

Použitá literatúra:

- BAŘINOVÁ, Anna. *Rodina a delikvence mládeže : Vliv rodinného prostředí na delikventní chování mládeže*. [s.l.], 2001. 51 s. Masarykova univerzita v Brně. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Pavel Navrátil.
- MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*, Praha, Portál 1998
- MILLEROVÁ, A.: *Dětství je drama*, Praha, Nakladatelství Lidnov 1994
- MATĚJČEK, Z.: *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*, Praha, SPN 1992
- BANDURA, A., WALTERS, R. (1963): *Agresja w okresie dorastania*. Warszawa: PWN. In *Československá psychologie*, 2005, roč. 49, č.6, s. 496-504.
- BERKOWITZ, L. (1962): *Aggression. A social psychological analysis*. New York – Toronto – London – San francisco: McGraw Hill Book – Co. C. In *Československá psychologie*, 2005, roč. 49, č.6, s. 496-504.
- BOTTENBERG, E. (1975): *Aggressivitat und perzipierte elterliche erziehungsstile*. *Revue Suisse de Psychologie pure et applique*, 2C. In *Československá psychologie*, 2005, roč. 49, č.6, s. 496-504.
- BRZOZOWSKI, P. (1998): *Podstawy wychowawcze a agresywnosc dzieci*. W: K.Pospiszyl (red.): *Z badan nad postawami rodzicielskimi*. Lublin: UMCS. In *Československá psychologie*, 2005, roč. 49, č.6, s. 496-504.
- WOLINSKA, J. (2000): *Agresywnosc mlodziezy. Problem indywidualni i spoleczny*. Lublin: Wydawnictwo Psychologiczne. In *Československá psychologie*, 2005, roč. 49, č.6, s. 496-504.

- ZIEMSKA, M. (1973): Postawy rodzicielske, Warszawa: Wiedza Powszechna. In Československá psychologie, 2005, roč. 49, č.6, s. 496-504.
- DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z.: Týrané, zanedbávané a zneužívané dítě, Praha, Grada Publishing 1995
- LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z.: Psychická deprivace v dětství, Praha, Avicenum 1968
- Langmeier, J., Krejčířová, D.: Vývojová psychologie, Praha, Grada Publishing 1998

HODNOCENÍ PRÁCE:

Moc pěkná práce. Oceňuji Váš úctyhodný seznam literatury, ale především to, že s uvedeným zdroji v textu skutečně pracujete a dobře je využíváte. (Poznámka k formě: využívejte styl APA, tedy např. Millerová, A. (1994). *Dětství je drama*. Praha: nakl. Lidnov.) Snažte se nevyužívat učebnice. Možná byste mohla text více obohatit o vlastní pohled – například citujete-li nějaký výzkum, můžete přidat vlastní interpretaci výsledků (znáte-li design výzkumu), případně závěry autorů srovnat s jiným výzkumem na podobné téma ... Ale to je jen nabídnutá inspirace. Seminární práce v podobě, v jaké ji předkládáte, je zcela v pořádku. Jen opatrně při formulování – nevím například, jestli je agresivitu zrovna vhodné nazývat technikou ...